

2. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Кияк Т.Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики). – Львов: Вища школа, 1988. – 160 с.
4. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
5. Телия В.Н. Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация: Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С. 129–221.
6. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
7. Англо-український словник: У 2 т. / Склав М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. – 1464 с.
8. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА // Пер. з англ. – К.: АртЕк, 2000. – 640 с.
9. Экономикс: Англо-русский словарь – справочник / Э.Дж. Долан, Б.И. Домненко. – М.: Лазурь, 1994. – 544 с.

УДК 811.111'367.335

ПАНЬКОВА Т.В.
(Івано-Франківськ)

ПІДРЯДНЕ ОЗНАЧАЛЬНЕ РЕЧЕННЯ У СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОМУ ТА КОМУНІКАТИВНОМУ ПЛАНАХ (на матеріалі твору Kate Chopin “The Awakening”)

У статті йдеться про особливості структурно-семантичної побудови складнопідрядних речень з підрядним означальним та вплив цих характеристик на закономірності вияву тема-рематичних відношень між головною та підрядною частинами.

Розгляд речення в сучасній лінгвістичній науці як багатоаспектного і багатоярусного явища дозволяє аналізувати його не тільки щодо особливостей формально-граматичної побудови, а й з урахуванням комунікативної структури. Остання безпосередньо пов'язана з актуальним членуванням речення, котре, “маючи певний пропозиційний зміст, виконує у мовленнєвому акті відповідну ілюкутивну функцію” [3]. У дослідженні стверджується думка про доцільність вивчення актуального членування на рівні комунікативного синтаксису. Для цього ми спробуємо розглянути теорію актуального членування складнопідрядного речення в аспекті його структурно-семантичної організації. Значимість останньої полягає, насамперед, у тому, що “вона дозволяє вивчати складнопідрядне речення цілісно, в єдності головної та підрядної частин, а також детально представляти семантику складнопідрядного речення з урахуванням його структури” [2].

Проблематика актуального членування активно розробляється сьогодні у рамках різних теорій лінгвістичної прагматики й комунікативного синтаксису. Засновником вчення про актуальне членування речення вважають А. Вейля. Його ідеї були згодом розроблені представниками Празької лінгвістичної школи: В. Матезіусом, Я. Фірбасом, Ф. Данешем, а у російському мовознавстві – І.П. Распоповим, І.І. Ковтуною, К.Г. Крушельницькою, Т.М. Ніколаєвою, Н.А. Слюсарєвою, Г.О. Золотовою. Серед вітчизняних мовознавців цією проблемою займаються Н.О. Меркулова, Н.В. Лешкова, В.В. Орехов та ін.

У своїх дослідженнях лінгвісти вказують на те, що “механізм актуалізації полягає у виділенні автором повідомлення певного інформаційно навантаженого елемента висловлення з комунікативною метою” [5]. Як зазначає Н.В. Лешкова, для правильного виділення цього елемента, а звідси, й успішної реалізації спілкування, “необхідно, щоб адресат міг чітко розпізнавати те, про що говорить мовець, і те, що саме він про це говорить” [3]. Для розрізнення цих комунікативних елементів у лінгвістичну парадигму були введені й широко використовуються сьогодні такі структурно-комунікативні компоненти висловлення, як тема і рема.

Метою статті є визначення особливостей актуального членування складнопідрядних речень з підрядним означальним на основі їх структурно-семантичної організації.

Завдання статті:

- дослідити особливості структурно-семантичної побудови складнопідрядних означальних речень;
- встановити яким чином ці характеристики впливають на закономірності вияву тема-рематичних відношень між головною та підрядною частинами.

Згідно структурно-семантичної класифікації, розробленої В.О. Богородецьким, Н.С. Поспеловим, Л.Ю. Максимовою, В.А. Белошапковою, складнопідрядні означальні належать до типу речень, в яких підрядна частина поширює одне зі слів чи словосполучень головної частини (одночленні або нерозчленовані). Оскільки здебільшого у якості поширюваного слова, що його модифікує підрядне означальне, постає іменник або займенник, такі речення ще називають присубстантивними прислівного типу (Г.О. Золотова, Л.В. Пономарьова, В.В. Орехов).

Беручи, таким чином, за основу структурної характеристики складнопідрядного означального нерозчленованість, на перший план дослідники висувають не зовнішню ознаку, а смислову функцію, котру підрядне речення виконує у межах складного.

На основі структурно-семантичного зв'язку із позначуванним (опорним) словом, підрядні означальні речення поділяються на три великих класи: лімітуючі, описові та апозитивні.

Речення з граматично нерозчленованою структурою, підрядна частина яких стосується опорного слова у головній, поширюючи його, виконуючи його інформативну недостатність, називають складнопідрядними означальними лімітуючого типу. Такі речення тісно пов'язані з позначуванним словом і не можуть бути виключені зі структури складного речення, оскільки інформація, яку вони містять, визначає, уточнює предмет, ідею тощо. Наприклад: (1) *Mr. Pontellier gave his wife half of the money which he had brought away from Klein's hotel the evening before.* (2) *"...Think of the time I have lost splashing about you like a baby!"* Як бачимо з наведених прикладів, без підрядного речення зміст головного є неповним.

Показником інформативної недостатності опорного слова часто виступає означений артикль, котрий вимагає поширення останнього підрядним означальним реченням. Особливістю таких речень є те, що за умови опускання підрядної частини, значення головної стає незрозумілим саме через артикль, який тут є вказівним: *When Edna awoke it was with **the** conviction that she had slept long and soundly.*

Однак, не виключені й випадки вживання неозначеного артикля, що передає лексичну синсемантичність позначуваного слова. Наприклад: *It seemed to free her of **a** responsibility which she had blindly assumed and for which Fate had not fitted her.*

На брак повноти змісту головного речення можуть вказувати окремі слова чи словосполучення (т.зв. "актуалізатори" найбільш значимої інформації у висловленні), що модифікують позначуване слово та мають уточнювальне чи вказівне значення. Наприклад: *She felt in it satisfaction **of a kind** which no other employment afforded her.* Опорне слово *satisfaction* у головному реченні підсилене постпозитивним лексико-семантичним актуалізатором – ремоідентифікатором *of a kind*, котрий, у сполученні з позначуванним ним іменником (*satisfaction*), вказує на інформативну недостатність останнього, яка й компенсується у структурі речення за допомогою підрядного означального лімітуючого типу. Підрядна частина у реченнях такого типу служить у більшості випадків засобом доповнення тематичної частини речення.

Водночас, дослідники зауважують, що "відношення, які виникають між головним та підрядним реченнями, можуть бути послаблені умовами контексту чи відсунуті на другий план тими зв'язками, що встановлюються у результаті більш широкої (семантичної) взаємодії головної та підрядної частин" [6]. Прикладом слугують означальні речення зі сполучним словом *який* – у тих випадках, коли вживання підрядного речення при опорному слові не є обов'язковим ні з точки зору семантики позначуваного слова, ані з урахуванням завдань повідомлення. Так, у реченні *He walked down the gallery and across the narrow "bridges" which connected the Lebrun cottages one with the other* функція підрядного речення – уточнення ознаки предмета (іменника *bridges*) [тут – підрядне означальне лімітуючого типу]. Але у реченні *He went himself to the kitchen, which was a building apart from the cottages and lying to the rear of the house* означальні відношення послаблені. Зв'язок іменника з підрядною частиною має характер поширення, що пояснюється прагненням мовця уникнути використання того ж самого слова: *He went himself to the kitchen. The kitchen was a building apart from the cottages and lying to the rear of the house* [підрядне означальне описового типу].

Підрядні означальні описового типу менш тісно пов'язані з головним реченням і зазвичай містять лише додаткову інформацію про опорне слово. Вони можуть бути виключені зі структури складнопідрядного речення, не становлячи особливих змін для головної частини. Такі речення не використовують безсполучниковий зв'язок. Наприклад: *Robert uttered a shrill, piercing whistle **which** might have been heard back at the wharf.* Сполучне слово *which* не може бути вилучене з цього речення.

Предикативні частини такого складнопідрядного речення можуть приєднуватися за допомогою відносного займенника чи прислівника та прийменника: (1) *He opened a bottle of wine, **of which** he kept a small and select supply in a buffet of his own.* (2) ***Never** would Edna Pontellier forget the shock **with***

which she heard Madame Ratignolle relating to old Monsieur Farival the harrowing story of one of her accouchements, withholding no intimate detail.

У складнопідрядному реченні з підрядним означальним описового типу, зважаючи на факультативність, необов'язковість останнього, ремою зазвичай виступає присудок головної частини із залежними словами: *opened a bottle of wine* (1); *would never forget the shock* (2). Зауважимо, що у прикладі (2) функцію підсилення важливості інформації виконує лексико-семантичний актуалізатор *never*, початкова позиція якого у реченні вимагає інверсії.

У реченні *An indescribable oppression, which seemed to generate in some unfamiliar part of her consciousness, filled her whole being with a vague anguish* з погляду актуального членування, темою є препозитивна частина головного речення, (додаткову (а саме описову) інформацію про яку передає інтерпозитивне підрядне означальне); рема ж міститься у його постпозитивній частині: *filled her whole being with a vague anguish*. Цей приклад доводить те, що місцезрештування підрядного означального описового типу (у даному випадку – інтерпозиція) не впливає на закономірності вияву рематичного компоненту у структурі складнопідрядного речення; а отже, інформативну насиченість в ньому містить присудок головної частини із другорядними членами речення.

Ще одним видом підрядного означального описового типу є континуативне речення. Воно використовується для того, щоб продовжити думку автора, котра є вираженою у головному реченні. Так, у реченні *She was an American woman with a small infusion of French, which seemed to have been lost in dilution* підрядна частина є необов'язковою, адже основна характеристика жінки подана у головному реченні; тоді як підрядне, зважаючи перш за все на лексичне значення прикметника *small*, вжитого у функції означення, містить лише додаткову інформацію про позначуване словосполучення (*infusion of French*).

Іншим видом підрядного означального є речення апозитивного типу, смислова функція якого полягає у виявленні семантичних особливостей опорного слова та повідомленні точного факту, ідеї, враження тощо. Наприклад: *Mr. Pontellier returned to his wife with the information that Raoul had a high fever and needed looking after*. Найбільш важливу інформацію у таких реченнях передає підрядна частина, а головна є відправною точкою висловлення (її темою).

Постпозитивне чи інтерпозитивне розташування підрядних означальних будь-якого типу виокремлює їх на загальному тлі актуального членування складнопідрядних речень, оскільки структура означальних корелює з комунікативною перспективою висловлення. Цей факт також обумовлює відносно самостійне вивчення тема-рематичної організації складнопідрядних означальних та вказує на певну факультативність закріпленості їхнього змісту за контекстом.

Складнопідрядним реченням з підрядним означальним рідше за інші види складнопідрядних речень притаманний ієрархічний характер актуального членування. Однак, підрядна частина, хоча й підпорядкована головній, є повноцінною комунікативно-синтаксичною одиницею завдяки власній предикативній граматичній основі, а звідси, актуальне членування складнопідрядного означального речення може бути багатоступеневим. Розглядаючи речення *But to her unaccustomed vision the stretch of water behind her assumed the aspect of a barrier which her unaided strength would never be able to overcome* з погляду інформативної організації, зауважуємо, що на першому ступені актуального членування носієм важливої інформації виступає головна частина: *But to her unaccustomed vision the stretch of water behind her assumed the aspect of a barrier*; адже смислова функція підрядної частини у структурі цілого речення полягає в отриманні адресатом повідомлення додаткового знання про опорне слово (*barrier*). На другому рівні комунікативного членування, однак, помічаємо, що обидві частини складнопідрядного речення містять власні тема-рематичні відношення. Темою у головному реченні є іменна фраза *the stretch of water* із залежними другорядними членами речення, а ремою – присудок із прямим додатком: *assumed the aspect of a barrier*. Водночас, у структурі підрядного речення також виділяємо відому інформацію, яку передає підмет цієї частини – *her unaided strength*, а носієм іллокутивного значення (її ремою) – складений дієслівний модальний присудок: *would never be able to overcome*. Однак, як зауважує О.С. Маганов, не слід усе ж забувати про те, що “у складному реченні на тема-рематичні структури кожної її відносно самостійної частини накладається загальний контур комунікативної інтенції мовця” [4].

Одна з теорій актуального членування – теорія комунікативного динамізму. У ній йдеться про те, що “кожен елемент структури речення виконує певну роль в організації повідомлення (володіє часткою комунікативного динамізму)” [4], тобто тієї сили, що спонукає комунікацію до розгортання. Розглянемо комунікативну організацію наступного складнопідрядного речення з граматично нерозчленованою структурою та двома підрядними означальними: *She read a letter from her sister who was away in the East, and who had engaged herself to be married*. Підрядні частини є присубстантивними, адже модифікують опорне слово головної – іменник *sister*. Водночас, обидві є однорідними озна-

чальними реченнями описового типу, котрі містять додаткову інформацію про позначуване слово; а звідси, найбільш інформаційно значимим виступає компонент головного речення *read a letter from her sister*. Однак, розглядаючи це речення з позицій комунікативного динамізму, зауважуємо, що нова інформація про сестру головної героїні, котра міститься у кінцевому відрізку речення (однорідному супірядному), виявляється важливішою, оскільки метою прочитання листа для персонажа є отримання з нього певної інформації, котра не може не бути новою. Як бачимо з наведеного прикладу, інформаційні акценти у реченні зміщуються з головної частини на кінцеву підрядну. У таких реченнях йдеться про те, що у першій їх частині активація відносна: “вона згасає з тим, як віддаляється поточна точка дискурсу від активованих сутностей, якщо останні не реактивуються” [1].

На основі дослідженого матеріалу, доходимо висновку, що складнопірядні речення з підрядним означальним є реченнями граматично нерозчленованої структури, прислівного типу, які на основі структурно-семантичного зв'язку з опорним словом поділяються на три класи: лімітуючі, описові (+ континуативні) й апозитивні. Приналежність підрядного означального до кожного окремого класу зумовлює особливості (й водночас певні закономірності) тема-рематичної організації складнопірядних означальних речень.

Подальші дослідження структурно-семантичної організації та актуального членування складнопірядних речень з підрядним означальним уможливають проникнення в сутність розуміння їх семантичної структури, детального вивчення закладених в них текстоутворюючих, прагматичних та інших характеристик й відкривають, таким чином, нові можливості для розширення уявлень про спектр особливостей комунікативного членування.

Література

1. Грамматические и просодические явления в дискурсе // <http://ling.ulstu.ru/sign/pmihailova.doc>
2. Дудина Ю.П. Изменение в структуре и семантике сложноподчиненных предложений сравнительного типа в языке русской художественной прозы с 20–30-х годов XIX века по 90-е годы XX века: Автореф. дисс....канд. филол. наук. – Русский язык. – Тюмень, 2003. – 33 с.
3. Лешкова Н.В. Актуальне членування детермінантних складнопірядних речень: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Українська мова. – Донецьк, 2006. – 20 с.
4. Маганов А.С. Передача английских конструкций с придаточными предложениями, вводимыми сочетанием “предлог + союз what”, при переводе на русский язык (на материале прессы и худ. литературы): Автореф. дис... канд. филол. наук. – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание. – Москва, 2003. – 24 с.
5. Меркулова Н.О. Засоби тема-рематичного поділу висловлення: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Українська мова. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
6. Сложноподчиненные предложения. Предложения нерасчлененной структуры // <http://rusgram.narod.ru/2765-2787.html>
7. Chopin Kate. The Awakening. Електронний ресурс: <http://englishtips.org/index.php?newsid=1150793541>

УДК 82.09(410)

ПАПУШИНА В.А.
(Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РОМАНУ К. РАНСМАЙРА “ОСТАННІЙ СВІТ”

У статті розглянуто особливості творчого методу австрійського письменника К. Рансмайра в романі “Останній світ”, зокрема методу “інтелектуального монтажу”, за допомогою якого автор досягає понадчасового звучання головного конфлікту твору – митець суспільство. Автор статті вважає, що роман К. Рансмайра відображає процес духовного пошуку творчої особистості у поступі до “Олімпу”.

За останні роки з'явилося чимало літературознавчих розвідок з питань окремих аспектів роману К. Рансмайра “Останній світ”, зокрема проблеми параметрів просторово-часової моделі твору, а саме моментів суб'єктивного розуміння письменником часу та утопії, руйнування часових меж та послідовності часів, їх злиття; просторової сумісності різних епох. Л. Дибенко виокремлює використаний К. Рансмайром метод “інтелектуального монтажу” [6], завдяки якому у творі відбувається нашарування трьох культурних світів: міфологічного, античного та сучасного. Це, на її думку, дозволяє